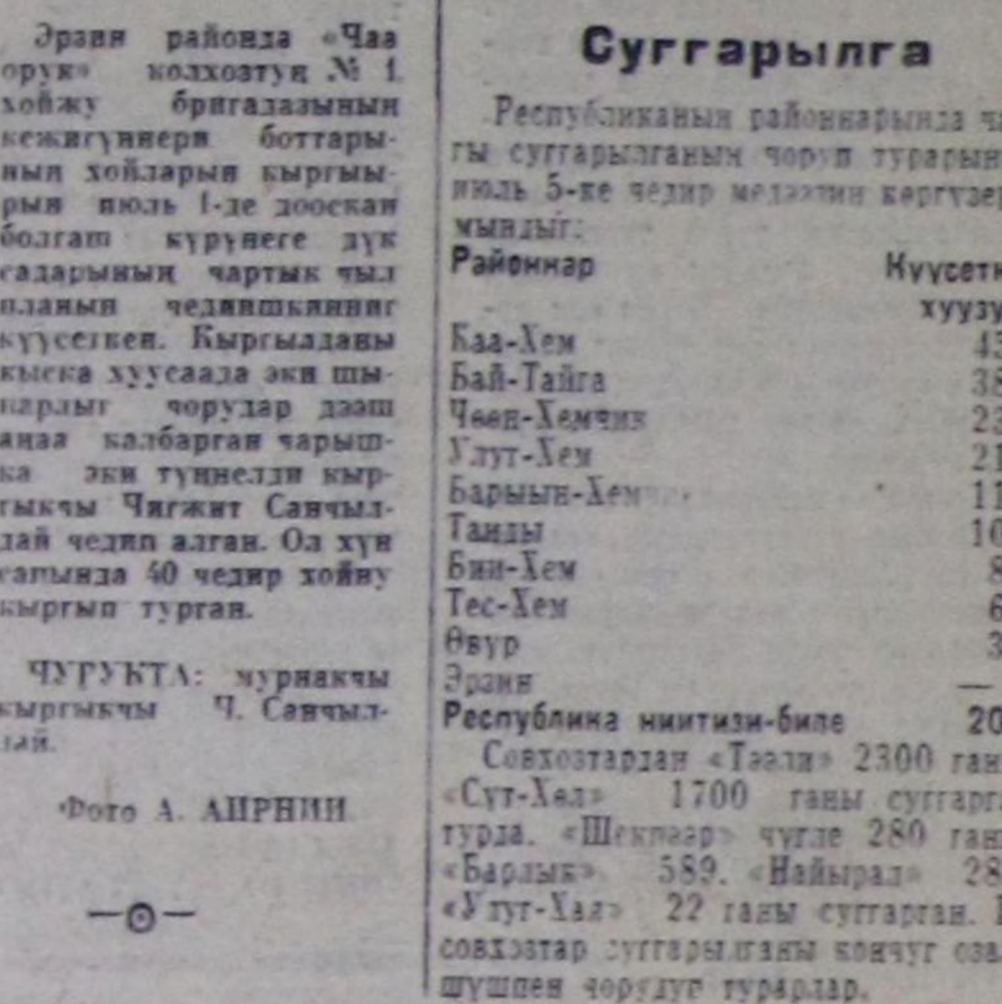
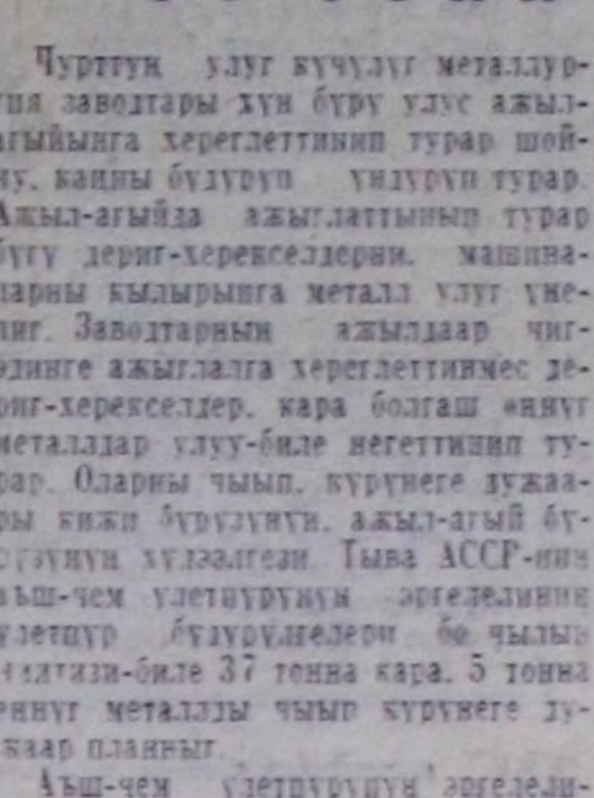

Тыма АССР-нин Дзиди Советинин
Президиумун 1966 тылдын аякы
4-ге чүдүргөн Чарымын суугаар
Бай-Тайга районун Каргыла № 24
округта округтун Тыма АССР-нин
Дзиди Советинин депутаты Демир-
оол Донганович Доскаарын депир
чыгыштыр дүтүмдө бадылаан-
чыны зортура талам-биле согушту-
дарына чүдүрүлгөн 1966 тылдын
аякы 2. чүдүргөсүнө депутат
Каргыла Каргыла № 24 округ-
тугун талам-биле Тыма АССР-
нин Дзиди Советинин депутаты
Д. Доскаарын депир чыгыштыр

С. НЫЗЫЛ-ООЛ.

С. НЫЗЫЛ-ООЛ. ШҮШПЕН ЧОРЛУК ТУРАЛДАР.

БҮДҮРҮЛГЕГЕ ДЕПУТАТТАРНЫҢ РОЛЮ

Партиянын хулаа алганы кем-чегерин ачылып Советтер-ниң ажалы чер болганда эки-жиңи, политиктиң болгаш эконо-миктиң амдыралга оон салдары өскөн. Партиянын XXIII съезди-ниниң төгүлүгү шийитилериниң капчаар боларлар турарын бис-тиң республиканың амдыралын-лаң, ылаңгыя оон наймысалы—

Кызыл хоорайдан көрүп болур. Бистин хоорайнын ажалы чо-ну күрүмнениң планын ошолго-ла-рың күүсидер талазы-биле беш чылдын баштайгы чынымын би-ри чартында багыт эвес ажал-лаанар. Улетпур бүдүрүлгени-ниң коллективтери нини продук-ция бүдүрү талазы-биле бо чыл-дын беш айларын бүдүрүлгө-панын 109,3 хуу күтүсеп, план-дан дашкар 622 миң рубль түгө-түсү продукцияны түндүгөн. Улетпур бүдүрүлгенин хемчээ-ли өрткөн чылдың бо үзүн-биле деннээр 11,7 хууга өскөн. Дыка хей улетпур бүдүрүлгелери чар-тык чылдын планын хуусаа бе-тинде дозупканнар. Оларга алгы болгаш хлеб заводтарынын база типографиялык коллективтери ха-мааржыр.

Хоорайнын автотранспорт ажал-агылары бүдүрүлгө программ-а-ын 5 айларын дүргүзүлдө то-на-километрге шилчилдире 108,7 хуу, үшкү автожыл-агы кол-лективин июнь 4-те планын то-на-километрге шилчилдире 101,9 хуу күтүсеп. Оң ишмаш рес-публицаның АТА-ын чартык чылдын бүдүрүлгө планын июнь 10-да дооскан.

Бадээ ажал-агынын ишчи-

лери чыл эгизинде бээр эки көр-гүзүлгелерниң чедип ал келгенер. «Көк-Тей» болгаш «Сукпак» сов-хозтар чаксы тартылган чедип-кинин доосканнар, планын 102 хуу, оон иштинде кол культу-ра-ны—кызыл-тастын планын 130 хуу күтүсепкенер. Мал продук-цияны—кызыл-тастын планын 130 хуу күтүсепкенер. Мал продук-цияны күрүмгө садар чартык чыл планын «Тере-Хал» колхоз, «Көк-Тей» болгаш «Сукпак» сов-хозтар база хуу секторлар июнь 20-нин байланы-биле алыга сүтүгү—111,3 хуу, элти—178,7 хуу күтүсепкенер болуп турар.

Эки түннелериниң чоңуң куль-тура-амдырал ханзыралында болгаш хоорайнын өскө-дө ады-ралында чедип алган. Хоорайнын амдырал комбинатынын ажал-агылары беш айын бүдүрүлгө-панын 100,5 хууга күтүсепкен. Оң ишмаш коммунал ажал-агы-чыларынын багыт эвес ажалын деннээр чугула. Хоорайнын чагайжыр болгаш поганчылар талазы-биле хей ажалдар кыл-дылган. Кызыл салыг беш айын бараан сазылгазынын планын 102,4 хуу, нининиң чеменинге конторазы—105,7 хуу күтүсеп-кенер.

Хоорайнын ажал-агы болгаш культура амдыралынын эки түн-нелеринде чогуур салдарын чүгө-лө хоорай Совети, оон күтүсөмү эвес, а харын түс-түс депутаттар база чадирер деп чүгө билдингир. В. И. Ленин Советтер дээр-ге күш-ажалын төлөөкчелериниң органы-дыр деп чугаалаан. Депу-таттар болза чоңуң кезээ, оон эң-не ийекейлиг, эң-не мурак-чы кезээ-дир. Совети сонгула-

да хоорай Советиниң 152 депу-таттар сонгулугу. Ол болза оон мурунда сонгулаалардан ды-ка хей дээринде тодарай хере-чин-дир. Депутаттар болза Со-веттерге чоңуң бүгү-лө кезекте-ринин, оон бүгү-лө национал ба-луктериниң сонугулардын тө-лөөлөр турар. Ол дээр-ге эң-не а-жы-буру профессионалдын болгаш тускай артериниң кижилери-дир. Оларнын хей кезин—байлак дүржүлгө болгаш организа-кчы мергезилиг, боттарынын бүгү-рүлгелериниң хергелдерин бол-гаш арталарын эки билер му-ракчылар-дир.

Кызыл чурттакчы бүрү-ү-гө болгаш өскөдө чедерлен кел-ген кижилерге аян кири кетти-нишкен, наймысалдын театла-рынга кино, ший көрүп, азы оон чогураалар-биле чагайжыды чыт-талым турар паргынын үнүш шыпкан сериин серелдеринге селгүсеп чоруксазы келиксээр. Мага-ботту чүгө камгалап, чы-гылап турар эвес, а харын кезе-тап турар шак ыдыг ханымы-нын силерге хоорай Советиниң депутаттары: хоорайнын амды-рал комбинатынын мастер-башка-чысы Нина Михайловна Худоро-кова биле Кызылдын дээралыга комбинатынын дээралыкчысы Раиса Шоватеевна Монгуш че-дир турарын чоргалар-биле алаар ужурут бис.

Бистин кымылчыларымыс бол-гаш ажалчыларымыс чымшыл-күш-ажалын хуңуң сөөлүгө төрө-өн хоорайнын буларлар-ында болгаш сесериктеринге дыштанып, чагайжыдылга кон-

торазына өстүргөн, олурутуп каан чектериниң каш анык салбакта-рын чаа түдүп, чартып келгенин ынакшыл-биле көрө бээрлер. Че-чектерин ажал өстүренинге, ажал талазы-биле өскө өөрү-биле бир дөмөй, чагайжыдылга кон-торазынын чечкини—бөдүң иш-чи—хоорай Советиниң депутаты Янина Прокопьевна Кириллова активчи ролду ойноп турар. Ол өрткөн чылдын чече кижиге а-врушкуну чедирбэн дээр. Оон чы-рыкшыл хуңурутуп күш-ажа-лы херелдеп, чектер дымчы-тыр кижилерге сеткил-сагыштык чагай ханымыннынын болду-руу турары—өрүчүт.

Түдүгүлөр коллективинде кайгамчы кижилер—депутаттар Мария Васильевна Васильева болгаш Монгуш Норбуевич Очу-ров ишмаш мастерлар бар. Мария Васильева «Тыва түдүгү» тренинге 1946 чылда баштай ажал-буру ажалдар кылдып, оон сөөлүгө мотористен эгелзөн. Бүдүрүлгө болгаш хей-нिति амдыралында ол кезээде ле мурунку олурутта, ыччангаш түдүгүлөр ортузунда ал-аларыларын бирээ. Мон-гуш Норбуевич Очу-ров түдүгү 1938 чылда ажаллап кирген, көчүрү түдүгүлөрүн бирээ. Яна-буру түдүгү объекттеринге ажаллап келген болгаш 1954 чылдан бээр түдүгүлөр брига-дын удурут берген. Оон брига-дын 1964 чылда коммунист күш-ажалын деп хуңурут атты тымыскан. Ак сеткилгү күш-ажалы дээр 20 хире хуңурут би-жиктер болгаш «Социалистиче-

рыштын тергенин» деп демде-биле шаңнаттырган. Хоорай Советиниң депутаты, Кызылдын пассажирлер АТА-нын чолочысы Хунажи Комбуевич Ондар чүгө кымылчыларга эвес, харын республикага билдингир. Ол коммунист күш-ажалын шалыпчымы. Оон кызымаккай күш-ажалын «Чазгалгыч оруктар болгаш автомобиль транспорту-нун министрствозунун социалистиче чарыжынын тергенин» деп дем-дек-биле, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумун Чар-лы-биле «Тыва АССР-ниң тран-спорту-нун алдарыг ажалдагы-чы» атты тымысканы-биле дем-деген.

Ажалчы чоңуң калымын на-га-лап турар эмнеге чедерлерин хей санын армиянын аразы-да боттарынын оонашкан ажал-ында бердинген кайгамчы кы-жилер бар. Хоорай Советиниң де-путаты, хоорайнын күтүсөм дэр-газынын штаттан дашкар ор-а-лачымыс Доржу Көк-ооловну Кут-лар чайлыг шыгын хаала аптап. Ол бодунуң сонугуларынга үр-гүчү барып, неделада ийи узаа хуу ужуражылганы эртерип ту-рарын чачыл болдурган. Эш Куулар хоорайга чаа эки хере-ктерини организатору болгаш эге-лекчи. Чоңуң калымы камга-лаарыга ачы-ханымамы дээр РСФСР-ниң Дээди Советиниң бо чылдын июнь-нун 17-ни Чарлы-биле алаа «РСФСР-ниң алдарыг ажалчы» атты тымыскан.

Бистин республиканың най-мысалында бүгү-лө булуңарга солунарын чаа дугаарларын

самолет болгаш машина-биле хуң-буру-ле чорутуп турарын билер бис. Солунарын чогуур үзүнде-үндүренинге коммунист күш-ажалын коллективниң деп атты чаалап алган, хоорай Советиниң депутаттары Мария Федоровна Мартынова биле Тамара Георги-евна Колмакованың чүткүлдү-биле ажалдап турарын республика типографияны улут ролду ойноп турарын өзөлап айттыр херек.

Шак ыдыг чиктерини хей-ү-биле санап болур. Чалгыт өскө-биле чугаалаарга, күш-ажалга бөдү-нү хуу үлгерип бүдүрүлгөгө көрсөтүп турар депутат чок. Ол билдингир, Чүгө дээр-ге оон Совет-терге эң-не төлөткелдерин сон-гуп турар болгай. Иччала-даа чүгө бөдү үлгерип ажалдаары депутатка эвез. Ол дээр-ге күрү-дө ажалдагычылар, Нинител-дин сонугулары оон бири пла-нында турар ужурут. Ол эште-ринге бөдүң салдарын чедирер, бүдүрүлгени, чектин, бригада-нын чедипкинерини, күш-ажалын болгаш амдыралын байдалы экижириниң, бүгү-лө бу-дүрүлгөгө күш-ажалын бүдү-рүкчүлүгүн эзериниң, продук-цияны шынарын экижириниң, бот-үзөңгүн чыгырарын дугайында сагыш салыр хулаа-гелди.

Депутат бүрү-үгө албан турар шынар болза, бүдүрүлгө чөт-кестерге эштеп чогу, буруңгаар хө-жүдөгө шалтык кадар бүгү-лө чүдүлгө уду хайыра чок дем-сежири болур. Депутат киж-и бодунуң коллективиниң ажалында хергелдеринге хамаарылга чок, бүдүрүп үндүрүп турар продук-цияга бичин-даа үрөлинишкн бо-

лур, күш-ажалын багыт органи-за-ашканынын, техника тала-зы-биле чыдып каан турар чорук-тарын фактыларынын чаны-биле алаа эртип болбас ужурут. Бисте үзөтүлдө, транспор-та, түдүгү болгаш хоорайнын өскө-дө ажал-агы адыралында ажа-лаа хей чөткестер бар. Майнын бүдүрүлгө программанын дөрт үлөтүр чедери—эрт комби-на-ды, хоорайнын амдырал комби-на-ды, тууубу завод. «Тыва тү-дүгү» тренинг, үлөтүр бүдүрү-лгелер комбинаты күтүсепкенер. Ол ишмаш 5 айларын чык сөө-рү планын автожыл-агылар нинитин-биле күтүсепкен, хоорай-нын пассажирлер транспортунда чөткестер хей. Хоорайда капитал түдүгү планы үстүп турар. Чур-та-лаа шөлүн ажалдаа кинире-рини чартык чыл планы чүгө 25-ле хуу күтүсепкен болган. Бис-тин ажалдарында чөткестерин ууткаларга хоорай Советиниң депутаттары хейи кылып болур аргалылар.

Чаа беш чыл планын чедип-кинин күтүсепкен—бүгү депутат-тарын күжүн бүрүн бээрден, боттарынын коллективтериниң ажал-ында эки сонугулар дымдыан кол хамааржыр. Бир эвес депутат бүрү-үгү бот коллектив-нин күш-ажалы дээр болгаш ха-рымысалын беди-биле меде-рер билер болза, улам эки болур ийи. Иччангаш оларга совет кижини арын-иүүр болгаш күрүне эрге-чагырамынын организатору сон-гугуран беди ат ийи дакпыр ху-лаалгени бээр ужурут.

С. КРАСНЫЙ,
Кызыл хоорай Советиниң
күтүсөмчүлүк даргазы.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң

Ч А Р Л Ы Ы

ССРЗ-ниң Дээди Советиниң Пре-зидиумунуң өмүзөңгөндө шаңна-ары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН
Тос уругларын төрөп болгаш
кижиктенгелерин
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ
I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Дамын Сагаан-Ховина Дамды-оол — «Кара-Хөл» колхозунуң кол-хозчузу.

2. Күжүгет Илечеевна Долзан — «Кара-Хөл» колхозунуң колхозчу-зу.

Сес уругларын төрөп болгаш
кижиктенгелерин
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ
II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Долуца Дакпаевна Кыпин — «Тээл» совхозунуң ажалчымы.

Чедип уругларын төрөп болгаш
кижиктенгелерин
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ
III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Керген Болбошова Анай — «Тээл» совхозунуң ажалчымы.

2. Байырт Бидинова Иргат — «Кара-Хөл» колхозунуң колхозчу-зу.

3. Чодураа Кара-ооловна Саал — «Малчы» колхозунуң колхозчу-зу.

4. Өшкү-Саар Сендеевна Саал — Тээлнүүн 14 чыл школанын чы-гылаарында ажалчымы.

5. Теппи Майдырова Соур-оол — «Малчы» колхозунуң колхозчу-зу.

6. Бичиш Сүрөк-ооловна Хомуш-ку — Мурут-Алексиин уруглар са-ды-нын ажалчымы.

7. Анай Хомушкеевна Хунажык — Тээлнүүн 14 чыл школанын чы-гылаарында ажалчымы.

Алды уругларын төрөп болгаш
кижиктенгелерин
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» МЕДАЛДЫҢ
I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Иргат Балдаевна Бира — Тээлнүүн 14 чыл школанын чы-гылаарында ажалчымы.

2. Сенд Дамбаевна Будук — «Мурнакчы» колхозунуң колхозчу-зу.

3. Иргат Сондуевна Долзан — «Кара-Хөл» колхозунуң колхозчу-зу.

4. Бичиш Салыкеевна Иргат — Тээлнүүн 14 чыл школанын чы-гылаарында ажалчымы.

5. Керген Хумучуковна Көк — «Кара-Хөл» колхозунуң колхозчу-зу.

6. Самбу Иргитовна Кончук — район эмнегелерин ажалдагычымы.

7. Диртык Күжүгетовна Лопсан — «Мурнакчы» колхозунуң колхозчу-зу.

8. Сандан Салыкеевна Норбу — «Тээл» совхозунуң ажалчымы.

9. Алесандра Будукеевна Саал — Тээлнүүн 14 чыл школанын чы-гылаарында ажалчымы.

10. Ханды Очууровна Салчан — «Малчы» колхозунуң колхозчу-зу.

11. Өшкү-Саар Ак-ооловна Хертеп — «Мурнакчы» колхозунуң колхозчу-зу.

12. Микит Бюрбеевна Хомушк — «Малчы» колхозунуң колхозчу-зу.

Беш уругларын төрөп болгаш
кижиктенгелерин
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» МЕДАЛДЫҢ
II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Долуца Дакпаевна Кыпин — «Тээл» совхозунуң ажалчымы.

2. Бекен Иргитовна Арпатан — Тээлнүүн 14 чыл школанын чы-гылаарында ажалчымы.

3. Чодураа Салыкеевна Беган — «Малчы» колхозунуң колхозчу-зу.

4. Маймаа Хертеповна Дааина — Тээлнүүн 14 чыл школанын чы-гылаарында ажалчымы.

5. Алесандра Бадановна Донза — Тээлнүүн 14 чыл школанын чы-гылаарында ажалчымы.

6. Алесандра Салыкеевна Көк — Тээлнүүн 14 чыл школанын чы-гылаарында ажалчымы.

7. Анай Манайовна Манай — «Малчы» колхозунуң колхозчу-зу.

8. Өшкү-Саар Байыровна Очу — Тээлнүүн 14 чыл школанын чы-гылаарында ажалчымы.

9. Серемаа Сөвөө-ооловна Салчан — «Тээл» совхозунуң ажалчымы.

10. Самия Музукеевна Сары-Дон-гак — Шүш суурда өг-бүлө ээси.

11. Бече-оол Салыкеевна Тым-ма — «Кара-Хөл» колхозунуң колхоз-чузу.

12. Кара-Сал Салгыч-ооловна Че-чен — райпо ажалчымы.

ЧӨӨН-ХЕМЧЕК РАЙОН
Сес уругларын төрөп болгаш
кижиктенгелерин
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ
II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Зинаида Степановна Бутанова — «Чыраа-Бажы» совхозунуң ажал-чымы.

2. Долгар Чамбаевна Динепей — районунуң культу-ра кидизиниң ажалдагычымы.

3. Куйга Монгеевна Куулар — «Сут-Хөл» совхозунуң ажалчымы.

4. Бичеица «Самбаевна Ондар — «Тыва» совхозунуң ажалчымы.

5. Часкал Кендеевна Ондар — Чалаана хоорайда өг-бүлө ээси.

6. Чимитчи Салыкеевна Ооржак — «Искра» колхозунуң колхозчу-зу.

7. Чыбар Дамбын-Очу Ооржак — «Чыраа-Бажы» совхозунуң ажал-чымы.

8. Селикеева Мажыраевна Сат-Чалаана хоорайда өг-бүлө ээси.

Чедип уругларын төрөп болгаш
кижиктенгелерин
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ
III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Чүсүк Докпаевна Карасал — «Тыва» совхозунуң ажалчымы.

2. Сааркан Шымыровна Куу-лар — «Болшевник» колхозунуң кол-хозчузу.

3. Сүгө Седенчаповна Метке — «Чыраа-Бажы» совхозунуң ажал-чымы.

4. Дүтүг Денев-ооловна Ондар — ССКП-ниң XXII съездин атыг кол-хозунуң колхозчузу.

5. Чалыпай Таржаевна Ондар — Чалаана хоорайда өг-бүлө ээси.

6. Ондары Менгеевна Ооржак — «Сут-Хөл» совхозунуң ажалчымы.

Алды уругларын төрөп болгаш
кижиктенгелерин
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» МЕДАЛДЫҢ
I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Надежда Шир-Даржаевна Би-ликеева — Ленин атыг колхозунуң колхозчузу.

2. Серикеева Мартан-ооловна Куулар — «Сут-Хөл» совхозунуң ажал-чымы.

3. Долган Суңдуковна Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозунуң ажал-чымы.

4. Долгуур Усуповна Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозунуң ажал-чымы.

5. Өшкү-Саар Чаш-ооловна Мон-гуш — Ленин атыг колхозунуң кол-хозчузу.

6. Шомут Сойзуловна Монгуш — Ленин атыг колхозунуң колхозчу-зу.

7. Чаданмаа Лопсановна Ооржак — «Болшевник» колхозунуң колхозчу-зу.

8. Канчыр Девер-ооловна Сат — ССКП-ниң XXII съездин атыг кол-хозунуң колхозчузу.

9. Сиди Ламаевна Тулуш — «Ты-ва» совхозунуң ажалчымы.

10. Канпак Чынгы-ооловна Хо-мушк — «Чыраа-Бажы» совхозунуң ажалчымы.

11. Чылбак Чоду-ооловна Чам-пан — райүүсмонун ажалдагычымы.

12. Хурал Ондаровна Чыраа — Кызыл-Тайга школанын чы-гылаарында ажалчымы.

Беш уругларын төрөп болгаш
кижиктенгелерин
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» МЕДАЛДЫҢ
II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Сенил Мокубановна Карасал — «Тыва» совхозунуң ажалчымы.

2. Кочал Овайовна Монгуш — «Сут-Хөл» совхозунуң ажалчымы.

3. Өшкү-Саар Кендеевна Мон-гуш — «Тыва» совхозунуң ажалчымы.

4. Көк Шугуевна Ондар — Ленин атыг колхозунуң колхозчузу.

5. Масың Кыльчеевна Ондар — «Сут-Хөл» совхозунуң ажалчымы.

6. Бак-Кара Едвановна Ооржак — «Сут-Хөл» совхозунуң ажалчымы.

7. Балык-Кара Чалбаевна Ооржак — «Сут-Хөл» совхозунуң ажалчымы.

8. Калдар Кара-Баштыговна Оор-жак — «Сут-Хөл» совхозунуң ажал-чымы.

9. Санчайман Алдановна Ооржак — Чалаана хоорайда өг-бүлө ээси.

10. Татьяна Алдын-Сарыговна Оор-жак — Ленин атыг колхозунуң кол-хозчузу.

11. Тас Дембилдеевна Тулуш — Чалаана хоорайда өг-бүлө ээси.

12. Чолдан Мерзеевна Тулуш — «Искра» колхозунуң колхозчузу.

КАА-ХЕМ РАЙОН
Сес уругларын төрөп болгаш
кижиктенгелерин
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ
II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Сидиймаа Доскаровна Мун-дурга — «Кызыл туң» колхозунуң кол-хозчузу.

Алды уругларын төрөп болгаш
кижиктенгелерин
«ИЕНИҢ АЛДАРЫ» МЕДАЛДЫҢ
I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

1. Анна Федоровна Белкина — Сарыг-Сеп ортук школанын башка-чымы.

2. Ажыйма Даныиновна Найдан — Бурунгаар колхозунуң колхозчу-зу.

3. Тас Байгалаевна Ооржак — «Со-вет Тыва» совхозунуң ажалчымы.

4. Орусбай Сергеевна Тожу — «Кы-зыл туң» колхозунуң колхозчузу.

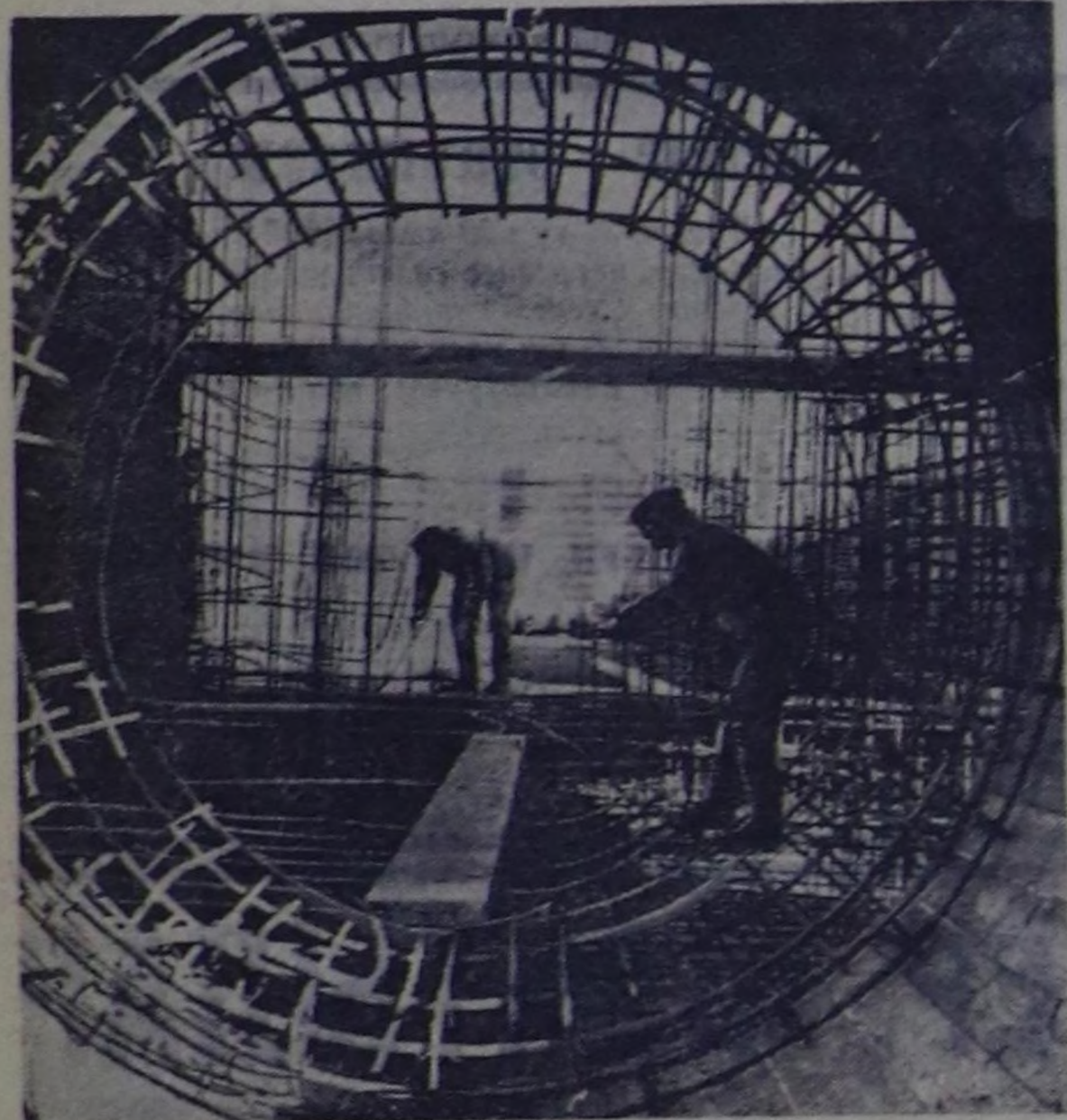
5. Класка Токаровна Чаш-оол — Ленин атыг колхозунуң колхозчузу.

(Уланчылыг).

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң
Президиумунуң даргазы

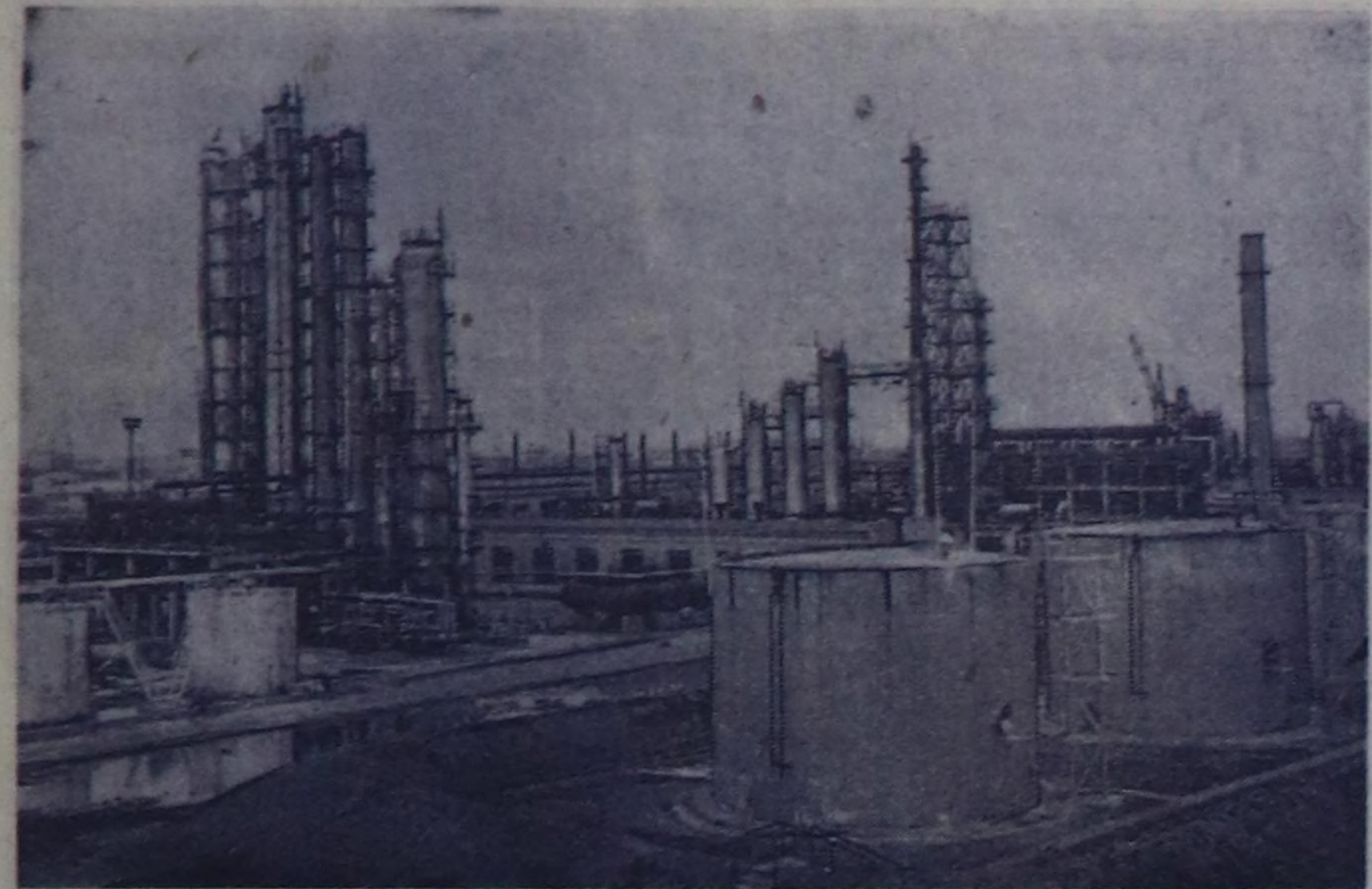
Б. ДОЛЧАНМАА,
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң
Президиумунуң секретары

К. ДИИГА,
Кызыл хоорай,
1966 чылдың июнь 24.

Дунайның нефть ажалдап кылар комбинатынын түдүү Венгрияда үр-гүлчүлөп турар. Сазхаломбатта деп черде улут бүдүрүлгенин бири элчээч ажалдап, «Найрал» хоорайнын дымчышты

УЛУГЛАРЫН УРУГЛАРЫ ДӨЗӨӨР

Бөш чылдың чулула туугуларының бирээ — Рязаньның нефть сайзырады амылдан кылыр заводу. Ам Рязаньның 23 дугаар туугу черинин элпекчилери изиг түлүү амылдан, Л-35—6 дээр устаноманы амыт-

алга киридеринге белеткил турар.

ЧУРУНТА: Л-36—6 дээр устаномна.

Фото М. Барабановуу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Салчак Чампайович Норбууну хары ам 65, ол ирей Бай-Тайган-ның Тээли суурда чурттап, амылдан турар. ССР-нің Чу-рукчулар эвелелиниң кижиги, пенсипер преици эр болуп келген үеинден эгелээш-ле, эртин келген оруктары, оң амылдар-чуртталганы уран-шевер амыл-дар, чогадымчы уран-шенилте-биле ханы холбошкан. Ам оң бажы көргөн, намы-ханы мындаг уруг болу бээр-даа, оң шеве-холадар уран чогадымчылар-ның чөбөс-хөкөөсүлүгүнүн ам-даа салгыларын Бодуну эртин келген оруктары ол мындаг чуртаалар оураар:

— Мында намылап, бо бөл көргөжө дээр чүрү көрбөс дээр элдер. Ам хар чөбөс көрүм-да, адамы Чампай оңуу каган. Оңуу каган бичи уругтары бичиңиң нече Докан бөрү азы-рап каан чүрү болбай. Байларын-мын мадап, намын пайлап, оларга хөрөктөдү, өткөдү чө-рөк. Бичиңиң болуп өтүп кел-ди. Бичиңиң тура-ла чүр-хоо хевирин чаагарык мын чө-рум. Хой надыр чөрап чөвү-рөөдөн, мылтан, чонор даштан чаап алган мал-каган, албар дүрүлүгүн байларын амы-то-дунге болгаш бичи думаларын-га ойнаарактар кылдыр берип чордум. Он чеди хар чөдө бер-гелде, кылган чүдүлгөн элден чараш, утка-шынарым болу бер-ген. Бичиңиң бичиңиң чамдык дүжүмөттөрүн оңуу оонун ха-йымдырмын шай, аяк тараз берип турган, мегелеп ап-даа турган-нар.

Бичан мээң хүн бүдө өзүп, мергешти оураган шак мыдык тымык амылдарынын пым-даа дөткөн, үнелелни, кыдыг-даа хөкөө албайн чораш. Бичаар-да менден каш-даа хар уруг кай-гамчы уран-шевер кижилерин амылдары база-ла үнелел чөк чид-ди чораш.

Даштан, мылтан чаап чонор болгаш оскө-даа чүдүлгөн сипил кылды уран-шеверлер-ниң амыл чүгө бо үеде уруг үнелелди алган. Коммунист партия болгаш Совет чаап уран-шеверлерин чогадымчы амыл-чорудугазыне уруг кичээлгей-ли салып, оларын кылган амыл-дарына белки үнелелди берип, эки уран-шевер амылдарын кы-лырныга, билг мергешиди бе-лидеринге бүгү-ле таарымчалыг

АМЫДЫРАЛГА УЛАМ СОРУК КИРГЕН

байлаадыр тургузуп, кылган амылдарын төсөвирин улаатты-рып, шаңнал-мактадыр-даа тымык турары магалыг-дыр. 1964 чылдан бээр ССР-нің Чу-рукчулар эвелелиниң кижиги бо-луп, оң амылдарын турар бижилерин кызыл биледин алган-мын бүгү намында утас мен. Моон соңгар улам-на эки амылдарын чогадып, холум дымдыг амылдарынын чонум, чааам мээр бугурун ол-дур. Оң-биле кады намын кыра-ным дөш ай саында-ла пенсип амылдарын күрүдөдөттир оу-тур мен. Бо-ла бүгү сепкил доган өөрүшкүлери болд келгеш, хол кург оураар, намын кыра-даа холум чок. Бичиңиң чурту-ауска коммунист инитиалды тургузарына эвээш-даа бол уугу-хууну бүгү совет уугу-биле бир дөмөй киришкен чорур мен.

Салчак Чампайовичниң бажы-ныга алаа олурганын киял чөдө көрбөс. Бичиңиң, чонор даштан бир-ле чүвени хевирлэ-ди, чааан олурар. Оң ирей хой-хей амылдарын чаап чогааттып, республиканың чурт-шенилте музейинге дүжааган. Дика хой амылдарын Москвага болгаш Красноярке, Кызылга база оскө-даа хоорайларга болулаан уран-шеверлерин дөткөдөттир кирип, уруг үнелелди алган. Оң чогадымчы уран мергешти хүн бүрү көкүзү-биле белки тур-ар. Моон мурунда диги амы-танарын дүрү-хевирлерин кы-лыр чамгы аяк турган болза, оонгу үеде тускай темалыг уруг амылдарын чогадып кылмырче-лиңчээ.

Тыва улустун шаңдалыг аар-берге амыл, амылдарын көр-гүсөн тема оң чогадымчы амылдарында кол черин элел турар. Шак мыдык темаларга амылдарын кылдыр, автор бо-дуну өскө-торон чериниң тоо-гуз-биле холбоп, амылдарды-ла мылтыг болган фактыларын ал-ган, оң чогадымчы амылдарын көрүзүп турары солун. 1962 чыл-да кылган, республика музейни-ге дүжааган «Мөгэ Энжикей», «Тарылга» деп амылдарын мыдык темаларга хамааржыр. Мөгэ Энжикей дээрге шаанда Бай-Тай-ганым Кол-Сөөк, Тээли ол ы-чаар чурттап чораш мал-магалы-даа чок, уруг-дарын хой кижиг турган. Оң байлардан шары хө-лөкчөп алган тараа тарып чип, амылдар чораш ядым тараа-чы. Байларын хөдөөгө берге-ни арган шарымы-биле тараз та-рып турда, ооң аядамын угбайн чымдытарга, кадымгы амыл-дын туттурган, боду мын ала-амын сөөртүп чүткүп чоруп турган. Бичиңиң тус черинг чөвү Энжикейни мөгэ деп шаа-лай берген. «Тарылга» деп амыл-да бир өг-бүлениң амылдарын көрүскөн ийн көзөктөн тургу-тунган. Биргизинде кошкоп ийн шарымы ашак четкен, оонда ка-лайы мын аядамын туттумаан, шарыларын сүрүп, чер чарып турар. Ийги неээнде шары чөк-кен сакдар бичиңи оол тараан чер-ин хараган-биле килертеп тура-

рын көрүскөн.

Оң амылдарды тыва улустун ийгилиг аар-берге амылдарын килериниң шайымында, дүж-симында болгаш ийи-хевиле оң үдөгөн-биле хөкөө кылдыр чү-рүп көрүскөн көргөн кижилер-ниң сакып-сепкиниң көзөдө-чүрүтүпүп артып калыр. Сал-чак Чампайович элден каш амылдарын лама, хамнарын ме-гечи, холтак-чибианын сойгалап илереткен болгаш бодуну кижилерин дүжүмөттөрүн бастып до-рамчылап турарын көрүскөн те-маларга кылган. Алаа «Хам-нашкын», «Алдай-Көгел-Хам», оон алдыда уран-шевер Салчак Чампайович кады кылган «Ал-дын-Хүрээ» болгаш «Шаалай» деп амылдары хамааржыр.

Салчак Чампайович тыва улус-тун революция мурундалыг амыл, амылдарында алдыда, амгы чаа Тываның, мылтангы Со-вет Эвелелиниң составына Тыва-ның каттышканын сөөдү-деги чылдардан эгелээш, бөгү-гү амыл, амылдарын уран чо-гадымчы амылдар чүрүп көрү-скөн кол кичээлгейн салып тур-ар. Оң шак мыдык амылдарын колдунда-ла малчыларын чы-мыштып күш-аымында барла-гатынган. Чижээ, «Түрөк Кап-дан», «Бичиңиң кадыр», «Хойжү» дөш оскө-даа амылдары алаа килер. Хоочун уран шеве ирей эки сипилге чогадымчы амылдарын дөш ССР-нің Чу-рукчулар эвелелиниң болгаш Бү-гү-эвеледин чуркчуларын дөш делгелде комиссиянын диплом-шанилдарын алган. Оң алдыда ССР-и обкомунуң мактал бөжө-биле база шаңналган.

Бо чылдың бирги кварталында ол чеди чүрү амылдарына болгаш черлик диги амылдарын дүрү-хевирлерин чонор даштан тымыктыр, чогадымчы-ду-биле кылган дүжааган. Со-вет эрге-чагырамын 50 чыл бо-дур оонга бараалгаткан уран тымыктыр чогадымчы амылдар-ын кылмыр ол бодан алган.

Салчак Чампайович чазын чонарында уруг соңуураалыг, алаа талантлыг амылдарын боду долгандыр хаара түдүп ал-ган, оларын ол чогадымчы чо-рукка өрөдип, бодуну арга-мергешти, талантлыг амыл-дып турары, эң-не өөрүчүгү чо-рум, уруг үзүл-дир. Оң өөрдүп турары Тээли ортумак школа-зын өөрөпчилери Боря Очу-ро-он, Салчак Марат болгаш оскө-лөр-даа диги амылдарын дүрү-хевирлерин мылтан, чонор даштан чаап кылмыр турар ала-ган.

Б. БАРЕА.

УРБҮНДЕ

Урбун — «Найрал» совхозун база бир уруг салыры. Мында кыргыз-ла органиастыг чоруп, элбөкшиди дүк алдынып турар. Салырын кыргыз-ла пунктун суг алганы-биле өскө черде кыргызда чорудар чер кылган, кыргызданы хол хачылыг 50 амыл-чынар чорудуп турар. Июль ийиге чедир инитиал-биле 7623 баш хой кыргызтыг, бир баштан ортума-биле 2,6 кг дүк алганын ийикте, азы 19,9 тонна дүктү күрүдөгө сат-кан.

Салырыда мурнакчы кыргызчыл-арын хүрөөлөң хүн бүрү өзүп турар апарган. К. Догуз-оол, Б. Шойдар, Х. Чаш-оол, М. Аракчаа хүнде 30 кг

дүк кыргыз нормазын 40—55 кг чедирин турарлар. Кыргызданы дүг-ген дооскаш, хойну серин чайла-ларже үндүрер дөш амылчынар шудургу амылдан турарлар.

Баштайгы кыргызтыг хойлар-ын чутгаш, чайлаагыр үндүргөн. Малчыларын хандырылганычте уруг кичээлгей салынган. Чайла-ларже үнгөн малчынар ортузунга политмассалыг амылдар чорудар агит-тарларын чоруткан, культу-ма-салыг амылдарын планын амылдан кылган. Урбунуң бот-тымыгыр уран чүлү коллектив чайлаагырга удаас аалдап чөдө бээр.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

ШЫН

1966 ч. июль 8

Ушну арын

рекселди элбек, арыг-сипил, хөд, чөм шафтары. 6 демир орун бол-дунар-ла кээс хөкөөсүлүгү. Чу-гайлаан үш өрөөл, сарыг дозугу-шалам, кукна дүзүл-ла кул-туралуг. Хаана улуг көрүчүк, хооларда мактал бижиктер, фото-чураттар. Бажын ишти шупту-ла каасталга!

Бо-ла бүгүн көрүп бөзөп көзгө, неңиң күш-ажымы, оң буянын холу дөгөөн, киришпеген чүвө чөк хире. Анык не Оор-жактын амыл-агыга мыназ ка-пуста, согуна, морьов чалдыр-дан, бажын иштинин тургузган ресерип болур.

Оң кыскажак дүр сымниң, чаа-бак шырайлыг, чаагаар болуп, долбанын кымыл чаагыт, чонор чаштыг уругу — Тасты школа-да, суурда хөкөөсүлүгү чөвүл-лиңте-лаа эң эки культура-лыг бажын дөш чарыштыларын мурунку олурун-даа бо-ла көрө, оон амыл-даа азы болу-га-лаа бо-ла тааржыр.

Оң бөдүүн неңиң кижизиниң, өг-бүлөгө ат-алдарыг, дүзүлгө ала, уугуларын мын бажыныкты-мы дээрин мын ийн чижек хө-чөкчөп турар:

— Сен, Гала! Дунмаларын ир-лиг хевин, боттарын база чүт, кызым.

— Лара, сен кызым! Ката, Тая-биле чалдыр сугар, шүвө. Мен кырган аваярга платэ дээр шалп берип, эртен шупту-те хой кырып кириптер бис! — дөш, болу кызым чөкөөлүгү сонга ду-жунда, стол кырында турган, ка-лаңайып турар хант хантыг машинада барды. Неңиң чар-лым — кыска айтышканын кижиги бүрү хойлу кылдыр күтүсеп кириптер. Бичиңиң Тоня биле Дина кырган аваярга хойтпак хөтү-түп ижи орлар. Уугуларын уугу-лары дээр дээрин бо амыл өг-бүлөдөн бүрү төгүп болур. Эки кижилерин кижизиниң, дорукту-чү, хөйгө үлөгөр-чөкчөк болуп чоруп анык негэ аас-неңикти, күш-ажылы уруг-уугу чедиш-кинерин улам күзгө өөрүчүт,

А. ДОПЧАА.

ЯНЗЫ БҮРҮ ДИПТЕРДЕН

Броз Титонун чугаазы

БЕЛГРАД. (СЭТА). Бизимаккай болгаш коммунист принципиди чорукту илгерилештир, эң ыгы-нык бергелерин шайырып шаа-лырмысты ЮНЭ ШТ-анын эртен пленуму көрүскөн деп, Югославия-ны Коммунист эвелелиниң чин-гине секретари Носип Броз Тито ме-дегелде. ТАИЮ агентиледин дия-натканы-биле алырга, ЮСФ-нин президентин Носип Броз Тито улус-чу-хосталгалы дайынны демисел-чилерин каттыштырган эвеледин тазалекчилерин мурунга чүвө чутулап турган, айткан. Оң чуга-азын Югославияны нацивал байыр-лазы — демиселчинин хуу-биле холбоштырган.

Чамдык кижилерин уурааныш-кыны тураажок, коммунист эвеле-линиң болгаш бүгү чурттуң чангыс эң-сепкилди болганын амында чутула шиттирлерин пленумга ху-ган алыр аргалыг болган деп, пре-зидент медегелде. «Яны-бүрү се-паратистерин болгаш национали-стерин, а ол мыншак барын талаан-ыны-бүрү багы салдарларын» ли-бералды көрүгө ол уураалган.

Пленумга шыгыны шүгүмчүлөк-чө А. Равковичин алдан дүжери-биле холбоштыр партиянын, улустун болгаш чурттуң эрге-ажыктары чам-дык кижилеринден бедек болган турар ужураут деп, Н. Тито меде-гелде.

Араатанзыг бомбалаашын күштөлип турар

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамын улусчу армиязының харылаз төлөз чери Вьетнама хайгаарал болгаш конт-роль талазы-биле Делегет комиссияныга медегел чө-рулап, Муруну Вьетнамын чурттанчылыг дына хай районнарын АНШ-тың умар чүлүкүн араатанзыг бом-балаашканын каттап турарын ында шыгыны буруу шаап турар.

ВИА агентиледин дамчыткан медегелдинде вьетнам девиескэрин бомбалаашканы америк умар чүлүкү само-леттарының саының өнөдүп турарын тодаргай көрү-гүзүп турар чургагаларын айткан. Америк медезелерин дүзүгү алырга, 1965 чылдың ноябрыда америк умар чүлүк 7,898 самолет умудушуну кылган болза, 1966 чылдың мартта америк самолеттарын умудушуну-нуң саны 30,000 четкен. Бо чылдың бирги чартында Муруну Вьетнама «Б-52» дээр бомбалакчы самолеттар 200 амыг умудушуну кылган, тодаргайлаага 1965 чылдың бирги чартында ийн катан амыг болган деп

Улустун килеңчээшкени

ХАНОЙ. СЭТА-ның корреспондентин Е. Кобелевтин дагчыдып тура-ры болза:

Июль 6-да Ханойга ВДР-ниң ага-рында аңдара атырган элден каш он-он америк умудушчуларын кезе-ки сайтылган чыры-биле сүрүп алган эрттерген. Америк умар чүлү-дү араатанзыг бомбалаашкыныга килеңчээшкенин дүзүгү оңуу кылган. Хо-рай театрында стадионче барган төп куучуларын ол-бо талазында чы-каалдыр турупкан он-он мух ханой-чулар «Америк империалист сен-е-ни!» деп килеңчээшкенин йөрө-дөдөн салып, америк умудушчулар-ын сөө-биле чоруп турганнар.

Африкада чаа республика

ДАР-эс-САЛАМ. (СЭТА). Төп Африканың Федерация-зынга бактап турган.

Африка дитиги муруну-чөөн талазында турар Малави кү-руге июль 6-да республика болган. Бо байыралады чурт-туң хамаарышпас чорунуң ийи чыл болган оң-биле ка-дырылаштыр эрттерген. Бо чурт моң мурунда Соңу болгаш Муруну Родезиялар-биле кады

Малави Республиканың пре-зидентин болгаш чурттуң премьер-министри Хестинс Банда болган.

Малави нацияларның дем каттыштырылганын хөвээр артар.

Индонезияның улусчу түр консултантивтиг конгрезиниң шииттирлерин

ЛОНДОН. (СЭТА). Индонезияның улусчу түр консултантивтиг кон-гресин президент Сукарнон «назы иштине президент» болуп эрге-ту-лээлгени намыр дугайында док-таалды чоқта чаа хүлээп алган.

Президент Сукарнон политик-ти өөрдүлгөни анализтен өөрү-бө тускай комиссияны тургузар дугайында шиттирпир конгресс ба-за хүлээп алган деп. Рейтер аген-теледин корреспондентин Джа-картадан дыткан. Бо комиссия 1950 чылда президент Сукарнон саналдап кириген «Маниспол» — по-литиктиг манифести — чурттуң күр-не улавымышкыны база эде көр ужураут.

Президент Сукарно июль 17-ден орай эвөсте — Индонезияны на-ционал байыраламны бөтлө чаа кабинетти тургузары күтүскен эр-ге-агырагы баштыг генерал-лейтенант Сукартога дагыр ужу-рут деп конгресс медегелде дээрлиг корреспондент дыткан деп турар.

Хамаарышпас алашкелди дашты.

Муруну Вьетнама, Таиландыда болгаш америк чедиг флотта баа-зыг хой бөзүк америк самолеттар ВДР-ниң девиескэрине шүгүм ки-рип, чурттанчылыг черлерин, үлөгүр бугурагыларын бомбалап, боолан турар.

ЧУРУНТА: Ханойдан муруну талаже 87 километрге Нам Динь хо-райың чурттанчылыг бомбалаашкында үрелген бажыларын бузу-дуларын сайгарып турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МЕССИНГИНИҢ БЕЛЭЗ

«Совет Кубань» солунун редакциясына «Солун таварыткан клубунун» ээлегичи, хуралына журналист Петр Фролов солунун номчуучуларын оларнын чангыс чер чуртуну, Совет Эвилелинин Маадыры Константин Федотович Ковалев-биле таныштырган болгаш Ада-чуртун Улуг дайынын чылдарында болган таварытканын дугайын чуулап берген.

Улут лейтенант Константин Ковалев полкунун штабтык кый дээн. Чугаа кыска болган.

— Силерин Сибирьге коммандировкаларга апар-дыр.

— Чуге?

— Билбес-тир мен, — деп, штабта эки командирова бижиян сууган. — Ынчаарга чаа хеп азырын утпанаар аа.

Сибирьге хантар бе? Фронтта ужулукчулар амаа херек болбай, а маа... Самолет-даа ап болуру бе? А чаа хептир херек чүзү?

Хантар баштактамын аарак, херекти ужурун таймаларлап берген пер.

— Эр-хей болгаш сен, Коста. Чаа самолеттар шыгарадыр сен ийин.

Ковалев холун чангыттар чаккан.

«Чуге» — дээр кезексиздей ач билдире берген. Командирин чуулааган:

— Мессинг деп профессор бар. Бодунун шыгжап алган акыламын биле чаа түгүредекти самолет сатып алган, седеу белекке бээр деп турар-дыр.

«Калкың профессорду ала!» — деп, Ковалев болгашан. — Мессинг чүгө бээр?»

— Бодунун чаа бээринин дугайын Совет Эвилелинин Маадыры Константин Федотович Ковалев фронтта тура-даа, Москвада-даа, Сибирьге бар чыда-даа профессор динчилтипаан. «Тазар болгашан» — деп ол болган. Вокзалга чедип келген, пергилер озурап үлүк эвес, а бешки пагога ач отурупкан. Ында кыска, даашышпаан болгаш, «Бажыңа турган турган» шылда-ла тутуула берген. Профессорун дугайын билди алып дээр орунка ол хой-ле бодоган.

Мартын ээрби беште — мичан дөртөн дөрт чыл болган. — поезд дугуйларын доктадыпкан. Сибиринин улут хохорай. Перролаа узуе эдилер болган. Ковалев узуе аразычче ишмин берген. Чаа хепин, «кушакчыга» берген кеткен. Мында бар турар хой кижилер ишпакан, амаа-ла перт киж болган. Ынчаа-да профессор мурунда

башкы орган ужулукчу эвес, а шуут-ла Ковалевка ужурамын келген. Ушкү пагога эвес, а бешки пагога оок келгени ол. Ол-ла поезд биле фронтту ужулукчу чедип келген деп, ол канча баш бурунгаар билди апкан чээр?

— Ковалев сизер бе?

Ол сесту баштаан кесериле алган. Аргамынар, шылдагыт кыжжир Ковалев бир-ле билдире мее көрүп-биле кайгар болган.

— Эки! Силерин маан тур мен, — деп ол уламчылаан.

Олар кустактажыкканнар.

Деген эгилериле, чакык-чагай арын-шарайлы, дүргөн ишк-чакыкынын киж-дир деп, Ковалев профессор билген. Ол шака-ла мынд болган. Вольф Мессинг оң хепирин шылд, дескиндир көргөн. Ол мого-штырак ол оң ооке кылдыр козубе-ле болган.

Мессинг орунка чорашынын дугайын, Москва дугайын айтыр-ган. Вокзал чангыла турган ажик кузутуу автомобильге чокчулап келгенер. Чолаачы-ам хушунураган, мапшын хед-диринкен.

Партия обкомунга чедип келгенер. Даймыч херектер дугайында, Сибиринин хартыгалары-нын ужулар тыпшарын дугайында Ковалевтин рапортун дыңдап, обком секретары чу-гаалаан:

— Эки дыңдагыны билди алы-ры мено конуту магалык-дыр. Самолеттарын чогадыкчылар боттары дыңдап алыры бээр эки-дир. Бичке аалдап кээп турарынын чалдым.

Вольф Мессинг биле Констан-тин Ковалев аалчылар бажымын-га кады туртуп, чангыс стогла чемеппин турганнар. Хушуну артык кезин чалалгаларга кел-ген турган. Бирини заводка, эс-кези — театрда, клубка чүе чу-гаалап чоруп турган. Ынчаа-да Ковалев чамдыкка концерт-ке-лаа озурау каантар болган.

Ач пос. Ында мында деп биж-жөө: «Вольф Мессингинин пео-лототтуу дуржуктары». Про-фессор-биле кады Константин кузутурун Чкалов аттыг ба-

жынынга барган. Узуе хой-ле болган. Көрүктүдөринин иштин-де жорон согуш алганнар. Залдын джээл баураа ону хоор-айнын аалчымы фронттуу Кова-лев удурткан. Мессингинин ку-зут мергенни шака-ла алаа Константин баштай-ла көргөн ол.

Бир-ле катан аалчылар бажы-мынга областың харымсагалыг ажылдакчылары тымган. Олар Ковалев биле Мессингинин хой-чок согураганнар. Фронт дугайын, бажымын чыча шала турарын дугайын чуулааган-нар. Бодунга калдыг тавары-мга болгашын Вольф Григорьев-ич чуулааган. Ужун тос чылаа немелер Варшаваны эжелеп ал-ган, мындаардагы болыла хамат-мы ол кижин бажынап каан-нар. Ам чоруп бе аам кажан-даа моон чоруп шыдаас бе — чыдыг турган. Мессинг хайгааракчы-ларын, кара бажынын началь-нигин орозонго кирген, оон соода кордоорго барган, катан чедип кээр мен деп, оларын кор-дуу «дждж». Оон соода хажин хантар, чыгыттар турган. Кады турар кижинин таланты-нын өөрү кайтар, магадан тур-ганнар. Бир-ле киж айтыра кааннар: силер ону каанчаар кылгыттар киж боор силер, Вольф Григорьевич?

— Бодун билбес мен ийин. — деп, ол харымсагал. — Чижээ, ам силер болза, дилегин күсседип көрүр деп болон олар-дыр си-лер. Ажыраас. Холум кезиптир-ле коргар-дыр мен.

Ол, бир-ле сонганды бусту бер-ген, «Тилекте джээ!» деп, ону дорон экигеш, таакын хуш чыдар херексиз биле кожа салып алган.

— Бо-ла-дыр. Дилек күссетти-не берди — деп, ол чуулааган.

Ынчаа-даа ам бистин чангыс чер чуртууу Ковалеву ап ко-роз. Константин Ковалев баш-тай-ла Кубаньга алаан арттыр-ган. Балтын дээринин алааче-Ленинградты бузуп турар үе-ле барган. Дидим, маадырлар ужулукчу деп, ону дугайын узуе дорон-ла чуулааган берген. Ынчаа-да дайынчы чүе ужу-лушкуннар, оон соода ийи чүстү, дөрт чүстү ол кылган.

Бир-ле катан Ковалевтин чур-суу соода бар болгашын көргөн. Мессинг ам чуну болза, озура-ны тыпар бер болган. Ын-чаа-даа сатып-боламын мындыг: шак-ла мындыг болгай, ол маа-

мын чоруктар. Бодунун муру-нулаа-ла шыгжап турган акыла-мы биле дайынчы самолетту а-гаш, ону эки ужулукчу ху-додор деп оон бодон алган ол болган. Мындаарда Константин «агар саагыда» 31 самолетту ан-дара аткан турган, оон иштинде 16-ын боду чааскаан уутуп чок кылган.

Самолетту тыппып турар үе-де, мичин болган. Ол сеткил хай-нышкынын бодушкуну дугайын Ковалев «Балтикамын ужулукчу» деп солунга мынча деп бижжөө.

«Мээң олдум Коста, седеу тыппып тур мен, — деп, профессор сеткил дүвүрн чуулааган. — Совет чер болган оон дээр не-мен эжелечилерде кажан ке-ээде хостуг турган джээ, моу аа, дайынчынын чыча как. Ти-легеми седеу күсдөм, бистин дайынчыныкка каргыш бол-зун, төрөң Ада-чуртка мын-чыл-дэе...»

Профессор чепи холумдан че-дип алган, самолетка келер берди. «Тилекте джээ!» деп, мында бижип каан болду. Оон ийиш помчуду: «Совет патриот профессор В. Г. Мессингден балтын ужулукчу, Совет Эвилели-нин Маадыры К. Ковалевка» джээ болду.

Чаа хартыгалыг алурупкан, Ковалев база дөрт фашистерин андара аткан. Самолет-биле ес-гиржин алырдын немелер че-диринип каан турганнар, дү-дүрде, оон бортунда: «Мессинг» деп бижжисин эскерип кааннар. Гателер, олунун, 1937 чыла-да баш бурунгар чуулааган турган бо профессорун бажы ийи чүе муу марига санаттынын турган. Ынчаа-даа бо Мессинг оон-даа коргучу.

Профессор бодунун алап тур-ганын огул-биле дайин соудузе, 1947 чылдын чалымында Крас-нодарга ужурашкан.

А чоокта чаа Константин Фе-дотович — ол Мингрельск ста-ницада чуртуп турар — Москвага барган. Бодунун ол аалчыга ды-ка-ла ужуражыккан. Чезе бээр, профессорун төрөн хушун — алдан беш хар харазынын де-мелген турган.

— Телерадио чорударында ар-ай адалаалдым. Ол чока-ла чедип кээр болгай сен — деп, Мессинг оошун чуулааган.

П. ФРОЛОВ.

(Парламент медальер аген-тиле).

Тыва журналистерге болгаш полиграфистерге Моел Арет Республиканың Завкан аймаанын солун, парлага ажылдакчылары чаа аалдап чораш берган. Аалчылар-нын составы — аймакта «Тыва» солунун редактору И. Лубсанов, солунун тигорграфынын мастери П. Цегид болгаш өрүкчү С. Давасурин. Моел өңүктөр республика солундарынын редакция-ларын, ном үндүр черин, республика типография-

зынын ажылы-биле танышканнар. Оон ыкый олар те-левидение төвүн, чурдукчулар дегелген, ханас театр-нын иштин болгаш Кызылдың солун черлерин сонуу-ган көргөн.

ЧУРУНТА: Кызылдың культура болгаш дыштанылга паратынга моел аалчыларын селгүүстөр чорашын.

Фото В. АНАНИНИН.

Ужуражыкшы солун болган

Тыва АССР-ниң Хей-лини корун-чуром ка-малат министрствону-нун илуун кижилер додур олурупкан. Кы-зыл хоорайны үлөтүр буурулгелеринден, ал-бан болгаш тууду ор-ганизацияларындын чыг-ган анык коммунист республиканын чогаал-чылары-биле ужура-жыкшык кылган. Чо-гаалчылардан С. Сары-оол, Ю. Кюнзөгеш, С. Козлова болгаш ком-позитор С. Бюрбээ умура-жыкшыкты киришкен-нер.

Ужуражыкшы солун болгаш чогаалчык байдалга өрткен. Тус-тус чогаалчылар боттары-нын планын соругла-рынын анык комму-нистерге таныштырып, оларнын санал-ола-рынын алган. Санал бер-ген улус чоң-биле чо-гаалчыларын сыйып харылзаалыг болурун, номчуучулар-биле ужу-ражыкшык кылган. Чо-гаалчылардан С. Сары-оол, Ю. Кюнзөгеш, С. Козлова болгаш ком-позитор С. Бюрбээ умура-жыкшыкты киришкен-нер.

коммунисттик тургу-зушкунунга муракчы кижилерге халбашкан чогаалдарны бижип, номчуучуларын ханды-ларын чогаалчыларга күзеп турган.

Чогаалчылар боттары-нын чаа чогаалдарын номчуу болгаш композитор С. Бюрбээ савуу-уе чаа чогаалчылар ырларын өрөтөлгөнге күзүдүп, умуражыкшы-кынын кижикчилериниң үнелелин алган. Ю. Кюнзөгеш чаа чогаат-

нан шүлүүн боду ном-чул күссеткен. С. Коз-лова болгаш С. Сары-оол боттарынын чаа чо-гаалдарын анык ком-мунистерге база ном-чул бергенер.

Чогаалчылар-биле аны-к коммунистерин ужу-ражыкшыкына СЭНП Кызыл хооромунун секретары С. Кудав-жи чүе чуулааган, Кы-зыл хоорайнык амылчы чондары чартык чылда бүзүлүгүн эки түнөө-лери чедип алганын демдегелзэн.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Редикто Н. И. КУДАЖИ.

Эмчи Д. Кууларнын чүүлүгө холбаштыр

Эмчи Д. Кууларнын чоокта чаа «Шин» солунга параттыган «Хуваанак» деп чутуун узуе сонугурап болган кичөөн-биле номчун танышкан, ол таланы-биле бодунун чамдык болууларын болгаш чате-матика таланы-биле алаа холбаштыр турар чамдык таварытгаларын ном-чуучуларга чуулааскан мен.

Чонун амырамынга бар тур-ган болгаш ам-даа артып калгылап чүдүлө-суулаалын артыны чан-чыларын дугайында артеме үн-дөөлүн ийи таймаларларын лек-циялар, беледалар болгаш солуннар дамчыштыр кижилерге бээр тускай артемин иштерин мурунда чуту-ла соругларын бирини билдир-ган. Ынчангаш мынд таймалар акыл-дарын атенити пропалагыла кал-ба-биле акылдарын чутула. I. К. Кууларнын бижон матемика солун болгаш бижончиг фактылар-биле бажытканын. Бир эвес эки эскер-ген-не болза, мындыг чүдүлө ула-дарга илереп чорашын кижин буру сактып кээр.

Бай-Тайга районун, Бай-Талга бир хуваанактар апар бар чүе. Ол кижилер деп толугу кылмыккан ажылы-лаа чок, чалын болура, чай-лагарда аалдар кезип, арагалар чор-уу, кышын пологут кызуу-бестей бар мынд киж.

Атам суг тайгалга турза, чурнуу-даа бир чайын аалчымыс калы-даа келер чан-биле, бо-ла тортуп келер мындыг. Ийчан бистин өвүс-биле кола туртуп чуртуп өвүсү коочулар төрөжөн ээринин калы-мын дугайын хуваанактар турган-нар. Улут-даа, бичин-даа улус оон хуваанактар кээр джээт аа доду боор чүе. Ол ашыкты улустун хушундур, ашыкты чегеринер-даа, арага-чымы аалчылар-даа аахос.

Бир-ле ол өтте кире бээринге, ашаа хуваанак салып алган, таймалар-даа алуру-ла: «Хуваанактын бажы тос-тур, чүе мелегеле боор чүе» — дей-дир. Беле-биле салып каан оонаа ааштарын бирге олурууну орту-ауна ийи ашаа саады-биле айт-кан, — мында өрк алырамын берген, а бо чүеке баа-ла чангыс эвес — джеш, ийгин олурууну ортууна

барын. Оон он талада чангыс даште айткан, — үстүтүр келген чылды мыл бар-дыр, кудурга-даа мылмын-дыр — деп, чуулааган дооскан түнөө-лүгү.

Хуваанак кайган хуваанак-тыр. Устүтүр келген мыл чер-ле берге-дир, салыр хире эвес, хасте-чүкчуларга чуулааскан мен.

Чонун амырамынга бар тур-ган болгаш ам-даа артып калгылап чүдүлө-суулаалын артыны чан-чыларын дугайында артеме үн-дөөлүн ийи таймаларларын лек-циялар, беледалар болгаш солуннар дамчыштыр кижилерге бээр тускай артемин иштерин мурунда чуту-ла соругларын бирини билдир-ган. Ынчангаш мынд таймалар акыл-дарын атенити пропалагыла кал-ба-биле акылдарын чутула. I. К. Кууларнын бижон матемика солун болгаш бижончиг фактылар-биле бажытканын. Бир эвес эки эскер-ген-не болза, мындыг чүдүлө ула-дарга илереп чорашын кижин буру сактып кээр.

Бай-Тайга районун, Бай-Талга бир хуваанактар апар бар чүе. Ол кижилер деп толугу кылмыккан ажылы-лаа чок, чалын болура, чай-лагарда аалдар кезип, арагалар чор-уу, кышын пологут кызуу-бестей бар мынд киж.

Атам суг тайгалга турза, чурнуу-даа бир чайын аалчымыс калы-даа келер чан-биле, бо-ла тортуп келер мындыг. Ийчан бистин өвүс-биле кола туртуп чуртуп өвүсү коочулар төрөжөн ээринин калы-мын дугайын хуваанактар турган-нар. Улут-даа, бичин-даа улус оон хуваанактар кээр джээт аа доду боор чүе. Ол ашыкты улустун хушундур, ашыкты чегеринер-даа, арага-чымы аалчылар-даа аахос.

Бир-ле ол өтте кире бээринге, ашаа хуваанак салып алган, таймалар-даа алуру-ла: «Хуваанактын бажы тос-тур, чүе мелегеле боор чүе» — дей-дир. Беле-биле салып каан оонаа ааштарын бирге олурууну орту-ауна ийи ашаа саады-биле айт-кан, — мында өрк алырамын берген, а бо чүеке баа-ла чангыс эвес — джеш, ийгин олурууну ортууна

барын. Оон он талада чангыс даште айткан, — үстүтүр келген чылды мыл бар-дыр, кудурга-даа мылмын-дыр — деп, чуулааган дооскан түнөө-лүгү.

Хуваанак кайган хуваанак-тыр. Устүтүр келген мыл чер-ле берге-дир, салыр хире эвес, хасте-чүкчуларга чуулааскан мен.

Чонун амырамынга бар тур-ган болгаш ам-даа артып калгылап чүдүлө-суулаалын артыны чан-чыларын дугайында артеме үн-дөөлүн ийи таймаларларын лек-циялар, беледалар болгаш солуннар дамчыштыр кижилерге бээр тускай артемин иштерин мурунда чуту-ла соругларын бирини билдир-ган. Ынчангаш мынд таймалар акыл-дарын атенити пропалагыла кал-ба-биле акылдарын чутула. I. К. Кууларнын бижон матемика солун болгаш бижончиг фактылар-биле бажытканын. Бир эвес эки эскер-ген-не болза, мындыг чүдүлө ула-дарга илереп чорашын кижин буру сактып кээр.

Бай-Тайга районун, Бай-Талга бир хуваанактар апар бар чүе. Ол кижилер деп толугу кылмыккан ажылы-лаа чок, чалын болура, чай-лагарда аалдар кезип, арагалар чор-уу, кышын пологут кызуу-бестей бар мынд киж.

Атам суг тайгалга турза, чурнуу-даа бир чайын аалчымыс калы-даа келер чан-биле, бо-ла тортуп келер мындыг. Ийчан бистин өвүс-биле кола туртуп чуртуп өвүсү коочулар төрөжөн ээринин калы-мын дугайын хуваанактар турган-нар. Улут-даа, бичин-даа улус оон хуваанактар кээр джээт аа доду боор чүе. Ол ашыкты улустун хушундур, ашыкты чегеринер-даа, арага-чымы аалчылар-даа аахос.

Бир-ле ол өтте кире бээринге, ашаа хуваанак салып алган, таймалар-даа алуру-ла: «Хуваанактын бажы тос-тур, чүе мелегеле боор чүе» — дей-дир. Беле-биле салып каан оонаа ааштарын бирге олурууну орту-ауна ийи ашаа саады-биле айт-кан, — мында өрк алырамын берген, а бо чүеке баа-ла чангыс эвес — джеш, ийгин олурууну ортууна

барын. Оон он талада чангыс даште айткан, — үстүтүр келген чылды мыл бар-дыр, кудурга-даа мылмын-дыр — деп, чуулааган дооскан түнөө-лүгү.

Хуваанак кайган хуваанак-тыр. Устүтүр келген мыл чер-ле берге-дир, салыр хире эвес, хасте-чүкчуларга чуулааскан мен.

Чонун амырамынга бар тур-ган болгаш ам-даа артып калгылап чүдүлө-суулаалын артыны чан-чыларын дугайында артеме үн-дөөлүн ийи таймаларларын лек-циялар, беледалар болгаш солуннар дамчыштыр кижилерге бээр тускай артемин иштерин мурунда чуту-ла соругларын бирини билдир-ган. Ынчангаш мынд таймалар акыл-дарын атенити пропалагыла кал-ба-биле акылдарын чутула. I. К. Кууларнын бижон матемика солун болгаш бижончиг фактылар-биле бажытканын. Бир эвес эки эскер-ген-не болза, мындыг чүдүлө ула-дарга илереп чорашын кижин буру сактып кээр.

Бай-Тайга районун, Бай-Талга бир хуваанактар апар бар чүе. Ол кижилер деп толугу кылмыккан ажылы-лаа чок, чалын болура, чай-лагарда аалдар кезип, арагалар чор-уу, кышын пологут кызуу-бестей бар мынд киж.

Атам суг тайгалга турза, чурнуу-даа бир чайын аалчымыс калы-даа келер чан-биле, бо-ла тортуп келер мындыг. Ийчан бистин өвүс-биле кола туртуп чуртуп өвүсү коочулар төрөжөн ээринин калы-мын дугайын хуваанактар турган-нар. Улут-даа, бичин-даа улус оон хуваанактар кээр джээт аа доду боор чүе. Ол ашыкты улустун хушундур, ашыкты чегеринер-даа, арага-чымы аалчылар-даа аахос.

Бир-ле ол өтте кире бээринге, ашаа хуваанак салып алган, таймалар-даа алуру-ла: «Хуваанактын бажы тос-тур, чүе мелегеле боор чүе» — дей-дир. Беле-биле салып каан оонаа ааштарын бирге олурууну орту-ауна ийи ашаа саады-биле айт-кан, — мында өрк алырамын берген, а бо чүеке баа-ла чангыс эвес — джеш, ийгин олурууну ортууна

барын. Оон он талада чангыс даште айткан, — үстүтүр келген чылды мыл бар-дыр, кудурга-даа мылмын-дыр — деп, чуулааган дооскан түнөө-лүгү.

Хуваанак кайган хуваанак-тыр. Устүтүр келген мыл чер-ле берге-дир, салыр хире эвес, хасте-чүкчуларга чуулааскан мен.

Чонун амырамынга бар тур-ган болгаш ам-даа артып калгылап чүдүлө-суулаалын артыны чан-чыларын дугайында артеме үн-дөөлүн ийи таймаларларын лек-циялар, беледалар болгаш солуннар дамчыштыр кижилерге бээр тускай артемин иштерин мурунда чуту-ла соругларын бирини билдир-ган. Ынчангаш мынд таймалар акыл-дарын атенити пропалагыла кал-ба-биле акылдарын чутула. I. К. Кууларнын бижон матемика солун болгаш бижончиг фактылар-биле бажытканын. Бир эвес эки эскер-ген-не болза, мындыг чүдүлө ула-дарга илереп чорашын кижин буру сактып кээр.

Бай-Тайга районун, Бай-Талга бир хуваанактар апар бар чүе. Ол кижилер деп толугу кылмыккан ажылы-лаа чок, чалын болура, чай-лагарда аалдар кезип, арагалар чор-уу, кышын пологут кызуу-бестей бар мынд киж.

Атам суг тайгалга турза, чурнуу-даа бир чайын аалчымыс калы-даа келер чан-биле, бо-ла тортуп келер мындыг. Ийчан бистин өвүс-биле кола туртуп чуртуп өвүсү коочулар төрөжөн ээринин калы-мын дугайын хуваанактар турган-нар. Улут-даа, бичин-даа улус оон хуваанактар кээр джээт аа доду боор чүе. Ол ашыкты улустун хушундур, ашыкты чегеринер-даа, арага-чымы аалчылар-даа аахос.

Бир-ле ол өтте кире бээринге, ашаа хуваанак салып алган, таймалар-даа алуру-ла: «Хуваанактын бажы тос-тур, чүе мелегеле боор чүе» — дей-дир. Беле-биле салып каан оонаа ааштарын бирге олурууну орту-ауна ийи ашаа саады-биле айт-кан, — мында өрк алырамын берген, а бо чүеке баа-ла чангыс эвес — джеш, ийгин олурууну ортууна

барын. Оон он талада чангыс даште айткан, — үстүтүр келген чылды мыл бар-дыр, кудурга-даа мылмын-дыр — деп, чуулааган дооскан түнөө-лүгү.

Хуваанак кайган хуваанак-тыр. Устүтүр келген мыл чер-ле берге-дир, салыр хире эвес, хасте-чүкчуларга чуулааскан мен.

Чонун амырамынга бар тур-ган болгаш ам-даа артып калгылап чүдүлө-суулаалын артыны чан-чыларын дугайында артеме үн-дөөлүн ийи таймаларларын лек-циялар, беледалар болгаш солуннар дамчыштыр кижилерге бээр тускай артемин иштерин мурунда чуту-ла соругларын бирини билдир-ган. Ынчангаш мынд таймалар акыл-дарын атенити пропалагыла кал-ба-биле акылдарын чутула. I. К. Кууларнын бижон матемика солун болгаш бижончиг фактылар-биле бажытканын. Бир эвес эки эскер-ген-не болза, мындыг чүдүлө ула-дарга илереп чорашын кижин буру сактып кээр.

Бай-Тайга районун, Бай-Талга бир хуваанактар апар бар чүе. Ол кижилер деп толугу кылмыккан ажылы-лаа чок, чалын болура, чай-лагарда аалдар кезип, арагалар чор-уу, кышын пологут кызуу-бестей бар мынд киж.

Атам суг тайгалга турза, чурнуу-даа бир чайын аалчымыс калы-даа келер чан-биле, бо-ла тортуп келер мындыг. Ийчан бистин өвүс-биле кола туртуп чуртуп өвүсү коочулар төрөжөн ээринин калы-мын дугайын хуваанактар турган-нар. Улут-даа, бичин-даа улус оон хуваанактар кээр джээт аа доду боор чүе. Ол ашыкты улустун хушундур, ашыкты чегеринер-даа, арага-чымы аалчылар-даа аахос.